

Kemal Bekir’in Hikâyelerinde Yoksulluk

Mehmet Onur Hasdedeoğlu^{1, 2}

ÖZET

Yoksulluk, medeniyet tarihinin en eski meselelerinden biridir. İnsanlık tarihinde kırıma noktalarını teşkil eden bütün hadiselerin temelinde ekonomik problemler söz konusudur. Savaşlar, isyanlar, devrimler, ihtilaller toplumların ekonomisini doğrudan etkilemiş; yoksulluğu tetikleyen veya derinleştiren büyük hadiselerdir. Yoksulluk meselesi, toplumun bir yansıması olarak edebiyatta da daima kendine yer bulmuş, yazarlar tarafından farklı yönleriyle ele alınmıştır. Dünya klasikleri içerisinde yer alan pek çok büyük eserin, aynı zamanda toplumların yoksulluğunu irdeleyerek gözler önüne seren eserler olması dikkat çekicidir. Türk edebiyatında da Tanzimat döneminden başlayarak, günümüze kadar Türk toplumunun çektiği ekonomik sıkıntıları merkeze alan pek çok eser kaleme alınmıştır. Cumhuriyet’in ilanından itibaren yaşanan bütün toplumsal ve ekonomik meseleler, roman ve hikâyelerde çeşitli yönleriyle işlenegelmiştir. Kemal Bekir, ilk hikâyesinin yayımlandığı 1947 yılından itibaren pek çok hikâyesinde Türk toplumunun alt kesimlerinden insanların yoksul hayatlarından kesitleri merkeze alarak ortaya koyar. Kemal Bekir’in hikâye dünyası üzerine bugüne kadar hiçbir akademik çalışmanın yapılmamış olması, bu çalışmanın ortaya çıkmasında etken olmuştur. Bu çalışmada Kemal Bekir’in hikâye külliyatında yoksulluk meselesini işlediği hikâyeler tespit edilerek irdelenmiştir. Kemal Bekir’in hikâyelerini kaleme aldığı yıllarda Türk ekonomisinin değişen durumlarının kısaca ortaya konduğu “Giriş” bölümünün ardından, yazarın yoksulluk meselesini merkeze aldığı hikâyeleri iki alt başlık hâlinde tasnif edilerek analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Bekir, hikâye, ekonomi, toplum, yoksulluk.

Poverty in The Stories of Kemal Bekir

ABSTRACT

Poverty is one of the oldest issues in the history of civilization. At the core of all significant events that have marked turning points in human history, economic problems play a fundamental role. Wars, rebellions, revolutions, and upheavals have directly impacted the economies of societies, serving as major events that either triggered or deepened poverty. As a reflection of society, the issue of poverty has always found a place in literature, being addressed by authors from various perspectives. It is noteworthy that many great works within world literature classics are also those that scrutinize and reveal the poverty of societies. In Turkish literature as well, beginning with the Tanzimat period and continuing to the present day, numerous works have focused on the economic hardships faced by Turkish society. Since the proclamation of the Republic, all social and economic issues have been explored in various ways in novels and short stories. Since the publication of his first

¹ İletişim Yazarı: o.hasdedeoğlu@kastamonu.edu.tr

² Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID: 0000-0002-4920-2741.

story in 1947, Kemal Bekir has centered many of his short stories on the lives of impoverished individuals from the lower strata of Turkish society. The fact that no academic study has been conducted on Kemal Bekir's storytelling world up to now has been a contributing factor to the emergence of this research. In this study, the stories in Kemal Bekir's collection that address the issue of poverty have been identified and examined. Following an "Introduction" section that briefly presents the changing state of the Turkish economy during the years when Kemal Bekir wrote his stories, the stories that focus on poverty are categorized under two subheadings and analyzed accordingly.

Keywords: *Kemal Bekir, short story, economy, society, poverty.*

1. GİRİŞ

İnsan sosyal bir varlıktır ve yaşamını asgari düzeyde sürdürebilmek için çeşitli ihtiyaçlarını gidermek zorundadır. Çağdaş toplumsal düzende yaşayan insanın barınma, beslenme, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için en çok ihtiyaç duyduğu şey paradır. Bu sebeple özelde bireyin, genelde ise toplumun refah seviyesi onun ekonomik imkânlarıyla doğru orantılıdır. Asgari ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde ekonomik gelirden mahrum insanlar ise yoksul sayılır. TDK Türkçe Sözlük'te yoksulluk kelimesi, "*Yoksul olma durumu, yoksuzluk, sefillik, sefalet, fakirlik*" şeklinde tanımlanır (TDK 2005: 2188). Bu doğrultuda yoksulluk, hem ekonomik hem sosyal anlamda, toplumların en büyük problemlerinden birini teşkil eder.

Yoksulluk olgusu çok boyutlu bir meseledir ve dolayısıyla yoksulluğun bu farklı boyutlarının tanımlanabilmesi için araştırmacılar çeşitli kategoriler altında farklı yoksulluk tanımları yapmaya ihtiyaç duymuşlardır. Mutlak yoksulluk-görelî yoksulluk, objektif yoksulluk-sübjektif yoksulluk, gelir yoksulluğu-insani yoksulluk, kırsal yoksulluk-kentsel yoksulluk bu tanımların en başta gelenlerindenidir.³ Marshall, mutlak yoksulluk kavramının "bireyin geçimini sağlayabilmek için ihtiyaç duyduğu kaynaklardan yoksun kaldığı bir duruma işaret" ettiğini belirtirken; görelî yoksulluk kavramının "maddi kaynaklar düzeyindeki farklılıklarla -yani maddi kaynakların topluma dağılımındaki eşitsizliklerle- ilgili bir sorun" olduğunu ifade eder (Marshall 2003: 825).

Toplumun bir yansıması olarak edebiyatta da yoksulluk meselesinin yazarlar tarafından sıklıkla eserlerinde işlediği görülür. Gerek dünya edebiyatı, gerekse Türk edebiyatı, yoksul insanların çektiği sıkıntıları bütün gerçekçiliğiyle yansıtan eserlerle doludur. Dünyada ekonominin en önemli kırılma noktalarından birini teşkil eden Sanayi Devrimi'nin toplumsal sınıflarda yarattığı derin etki ve buna bağlı olarak sınıflar arasında ekonomik bakımdan açılan derin uçurumlar, 19. ve 20. yüzyıl romanlarında çeşitli cephelerden konu edilir.

³ Bu kategorilerin kavramsal tanımları için bkz. Aktan, Coşkun Can, İstiklal Yaşar Vural (2002). "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri". *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ed. Coşkun Can Aktan. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.; Coşkun, M. Nejat (2005). "Türkiye'de Yoksulluk: Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluğun Profili". *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi*. Ed. Haluk Erhat. Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, s. 181-198.

Yoksulluk meselesi Tanzimat'tan itibaren Türk roman ve hikâyelerinde de en çok işlenen konulardan biri olarak ön plana çıkar. Türk yazarlarının yoksulluk meselesini bu kadar ön planda tutmaları, tarihsel arka planda yaşanan ekonomik krizlerin toplumsal boyutlarını da açık biçimde gözler önüne serer. Zira coğrafi keşifler sonrasında Batı'da toprağa dayalı ekonomi anlayışı, yerini kapital ekonomiye bırakır. Kapital ekonominin dünya ekonomisi üzerinde hâkimiyet elde etmesi ise Sanayi Devrimi sonrasında gerçekleşir. Osmanlı, Batı'da yaşanan ve tüm dünya ekonomisini şekillendirmeye başlayan bu gelişmelere ayak uyduramamış, toprağa dayalı ekonomi anlayışının sürdürülmesi sonucunda 19. yüzyıldan itibaren devletin çöküş süreci hızlanmıştır. 1838 yılında imzalanan Baltalimanı Ticaret Sözleşmesi, Osmanlı ekonomisinin Batı karşısındaki geri kalmışlığının da tescili hükmündedir (Balkanlı 2002: 7). Bu anlaşma sonucunda Osmanlı toprakları bir hammadde pazarı haline gelmiştir. Baltalimanı Ticaret Sözleşmesi'nden bir yıl sonra ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı, Batı'nın üstünlüğünü fiilen kabul etmiş olur. Bu ferman sonrasında her ne kadar Batılılaşma hareketleri hız kazanmış olsa da Osmanlı, Batılı devletler tarafından sömürülüşünü engellemekten aciz kalır. I. Dünya Savaşı sonucunda yenilen Osmanlı'nın toprakları İtilaf Devletleri tarafından dört bir yandan işgal edilmeye başlanmış, Mustafa Kemal önderliğinde yaşanan ve zaferle sonuçlanan Milli Mücadele sonrasında, 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.

Lozan Antlaşması sonrasında, daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihlerinde, İzmir'de düzenlenen I. İktisat Kongresi, Atatürk'ün iktisadi bakımdan kendi ayakları üzerinde durabilecek bir ülke inşa etmek arzusunda olduğunun en açık kanıtıdır. Ancak dünyada yaşanan ekonomik buhranlar, savaşlar, bu girişimleri zaman zaman sekteye uğratmıştır. Nitekim 1929 yılında patlak veren dünya ekonomik krizi, henüz emekleme aşamasında olan Türkiye ekonomisini de derinden etkilemiştir (Balkanlı 2002: 147). 1939-45 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı ise, savaşa girmemiş olsa bile Türkiye ekonomisini derinden sarsmış, Türk toplumunun geniş kesimlerini hem savaş yıllarında hem de savaştan sonraki süreçte derin bir yoksulluğa sürüklemiştir.

Gerek yurt dışında gerekse yurt içinde yaşanan ekonomik krizler dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze kadar yoksulluk, Türk toplumunun en temel problemlerinden biri olarak güncelliğini korumaya devam eden bir meseledir. Dolayısıyla toplumun bir yansıması olarak edebiyatta da bu süre zarfında en çok işlenen konulardan biri yine yoksulluktur.

2. KEMAL BEKİR'İN HİKÂYELERİNDE YOKSULLUK

1924'te Denizli'de dünyaya gelen ve 13 Ocak 2014'te İzmir'de hayata gözlerini yuman Kemal Bekir, hikâyelerinde yoksulluk konusuna sıklıkla yer vermiş yazarlarımızdandır.⁴ Bekir'in hikâye külliyatı incelendiğinde, 1947-1970 yılları arasında yayımlanan hikâyelerinde yoğunlukla yoksulluk meselesi üzerinde durduğu görülür. Türkiye'nin bahsi geçen yıllardaki sosyal ve ekonomik koşulları göz önünde bulundurulduğunda, yazarın bu

⁴ Kemal Bekir'in hayatı sanatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Zehra Ergeç (2020). "Kemal Bekir Özmanav". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kemal-bekir-ozmanav>, Ayşe Çamkara Erginer (2023). "Kemal Bekir'in Yabancılar Romanına Metin Merkezli Bir Bakış". *Journal of History School*, 66, s. 2435-2436.

yıllarda kaleme aldığı hikâyelerinde yoksul insanların hayatlarını merkeze almasının sebepleri daha iyi anlaşılır.

Edebiyat-toplum ilişkisi bağlamında, yazarın bu yıllarda yoksulluk konusu üzerine özellikle eğilmesinin, bahsi geçen zaman aralığında Türkiye'nin ekonomik koşullarının ve toplumun refahının etkili olduğu açıktır. 1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı'nın dünya genelinde yol açtığı ekonomik problemler, savaşa dâhil olmadığı halde Türkiye'nin bu savaşın ekonomik yansımalarını derinden hissetmesine sebep olur. "Savaş sırasında, üretimin düşmesi, işgücü kıtlığı, ithalattaki daralma, enflasyon, savunma harcamalarının artması gibi sebeplerle milli gelir oranında önemli azalışlar meydana gelmiştir." (Alyemiş 2018: 48). Savaşın sona ermesinin ardından ekonomik kalkınma planlarına ağırlık veren Türkiye'de toplumsal yaşayışı yeniden şekillendirecek pek çok gelişmeler yaşanır. Savaş yıllarında tek parti rejimine toplum kamuoyunda artan muhalefet, 1946'da Demokrat Parti'nin kurulması ile sonuçlanır. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'nin iktidara gelişi, Türk siyaseti açısından önemli dönüm noktalarındandır. Demokrat Parti'nin iktidarda kaldığı on yıllık süre boyunca sürdürdüğü ekonomi politikaları da Türk toplumunun refahı üzerinde doğrudan rol oynar.

Demokrat Parti, iktidara geldiği zaman CHP'ye nazaran daha liberal bir ekonomi anlayışı benimsemiş, böylelikle halkın, büyük toprak sahiplerinin ve sanayi-ticaret burjuvasının desteğini almayı planlamıştır. Bu destekten güç almak suretiyle DP, Türkiye'yi kalkındırmayı ve çağdaş bir ülke haline getirmeyi amaç edinmiştir (Alyemiş 2018: 57). Bu dönemde izlenen sanayileşme politikaları, köyden kente göçün büyük oranda artmasına sebep olur. Göç meselesi ise bilhassa büyük şehirlerin kentleşmesi hususunda başka başka pek çok meseleyi tetikleyecektir. Kırsal yoksulluk köyden kente göçe, göç kentsel yoksulluğa, kentsel yoksulluk ise çarpık kentleşme ve daha pek çok toplumsal probleme sebebiyet verir (Kartal ve Demirhan 2014: 147). Kırsal kesimlerden kentlere doğru gerçekleşmeye başlayan göçler, İstanbul ve Ankara olmak üzere, sanayileşen kentlerin yapılarında da çarpık kentleşme, gecekondulaşma ve altyapı sorunları gibi yeni sorunlar ortaya çıkmasına sebep olur (Açıkgöz ve Yusufoglu 2012: 82). Bilhassa kentli nüfus içinde maaşlı çalışanların payının bu dönemler boyunca gerilemesi, toplumun yoksulluğunun artmasına da sebebiyet verir (Boratav 2015: 110).

27 Mayıs 1960 darbesiyle Demokrat Parti iktidarı sona ererken ordunun siyasete müdahalesiyle Türk ekonomisinde yine çeşitli dalgalanmalar yaşanır. Bu süreçte toplumun alt kesimlerinde yoksulluğun boyutları artmaya devam eder. Bütün bu tarihi gelişmelerin Kemal Bekir'in hikâyelerinde çeşitli biçimlerde yansımaları bulunduğunu görmek mümkündür.

Bekir, hikâyelerinde kahramanların iç dünyasından ziyade, bireyin dış gerçeklikleri üzerinde durduğundan dolayı, yoksulluk meselesinin kahramanlar üzerinde yarattığı psikolojik etkiyi ayrıca irdelemek ve ortaya koymak güçtür. Bu doğrultuda, bireyin dış dünya ile kurduğu ilişkilerin yazarın yoksulluk konusunu işlediği hikâyelerine yansımaları biçimlerini "Yoksulluk

ve Aile” ile “Yoksulluk ve Sosyal İlişkiler” olmak üzere iki alt başlık altında tasnif ederek incelemek mümkündür.

2.1. Yoksulluk ve Aile

Türkiye'nin içinden geçtiği ekonomik darboğaz süreçleri, toplumun çekirdeğini teşkil eden aile kurumunu doğrudan etkiler. Memur bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen, çocukluğunu ve eğitim hayatını Anadolu'nun muhtelif kasabalarında geçiren Kemal Bekir, yoksul ailelerin gündelik hayatını veya muhtelif sıkıntılarını anlattığı hikâyelerinde çocukluğundan itibaren edindiği gözlem ve izlenimlerinden faydalanmıştır. Derin bir gözlem yeteneğine sahip olan yazar, kaleme aldığı bu hikâyelerinde insan davranışlarının nedenselliğini yarattığı kahramanları merkeze alarak gerçekçi biçimde yansıtır (Ergeç 2020).

1947'de yayımlanan “Hoşaf” hikâyesinin başkışisi Ahmet, iplik fabrikasında işçidir. Sabahları erkenden kalkar, gün boyu ateş, gürültü, odun, kömür tozları içinde çalışır, akşam yorgun argın trene binip evine döner. Bütün beden gücünü ekmek parasını kazanabilmek için gün boyu ateşin başında harcayan Ahmet'in, evi ile işi arasında gidip gelmek dışında hiçbir sosyal faaliyeti yoktur. Kahveye bile gidemeyen Ahmet, hayatını istediği gibi yaşayamadığının farkındadır, ancak bu durumu değiştirmesinin imkânı yoktur. Ahmet'in dört çocuğundan en büyüğü askerdir ve ona para göndermek gerektiği düşüncesi Ahmet'in her an aklındadır. İkinci çocuğu Recep'i okutmak ister, ancak çocuk sürekli okuldan kaçmakta ve bu sebeple müdür, Ahmet'i sık sık okula çağırılmaktadır. Üçüncü çocuk on yaşlarındadır. En küçükleri ise kızdır; bu sebeple Ahmet onu okutmayı düşünmez, zira ona göre kadın kısmı evde oturmalıdır.

Ahmet, trenden inmiş, çocuklarının durumunu düşünerek evine doğru yürürken okuldan kaçan çocuğunun hâlini anımsayarak öfkelenmeye başlar: *“Yahu bu oğlan anlamıyor muydu? Sonra hayatta bizim gibi sürünür. İşte ağabeyi önünde, ona bakıp birazcık düşünmüyor muydu? Yok yok, bu oğlan adam olmayacaktı. Sonra kendi kendine düşüncesinde ekledi. Gebersin kerata...”* (Kemal Bekir 2006: 229-230)

Dertli babanın tek düşüncesi, ölmeden önce çocuklarının kendi ayakları üzerinde durabildiklerini görmektir. Onların da kendisi gibi işçi olarak süründüklerini görmeye gönlü elvermemektedir. Zira Ahmet, çalışmaktan yıpranmış bedeniyle en fazla on beş yıl daha yaşayacağını düşünmektedir. Hatta bu hâliyle kendisini yaşayan bir ölü gibi görür. Nitekim üç kuruş ekmek parası kazanmak için ateş başında ömür tüketmek, buna karşılık ailesinin en temel ihtiyaçlarını bile karşılamaktan aciz olmak, yaşamak demek değildir. Ahmet, bu düşünceler içinde boğulduğu zamanlarda ölümü özler, elinde imkân olsa, beş insan besleyen canına kıymaktan çekinmeyeceğini düşünür.

Bu düşünceler içinde evine gelen Ahmet'i, karısı Hayriye karşılar. Kocasının suratını asık gören Hayriye, onu keyiflendirmek ister: *“Hani geçen günden kalma şeker vardı ya, ondan da biraz hoşaf yaptım. Çocuklar yesinler bakalım, çoktandır ağızlarına tatlı koymadılar. Biraz da kayısıyla erik vardı, onunla yaptım.”* (Kemal Bekir 2006: 231)

Ahmet karısına hiçbir şey söylemeden odaya geçer, bir sigara yakar ve etrafına bakınırken pencerenin yukarıdaki camının kırılmış olduğunu görür. Karısına seslenerek camı kimin kırdığını sorar, karısı cevap vermeyince Ahmet, camı Recep'in kırdığını anlar ve öfkesi tekrar kabarmaya başlar. Dertli baba, yemek vaktine kadar içten içe evini, ailesini, çocuklarını, geçmişini düşünür ve nihayetinde, ailece açlığın eşiğinde olmalarına rağmen bir yuvası olduğu için kendisini mutlu sayar ve öfkesi yavaş yavaş diner. Çocukların birer birer eve dönmeleriyle birlikte, bütün aile sofranın başına geçer. Tencereyle ortaya konan kuru fasulye bitince, onun yerini hoşaf tenceresi alır. Recep'in büyük bir iştahla hoşafı kaşıklaması Ahmet'in içindeki öfkenin yeniden kabarmasına sebep olur. Babanın öfkesini hisseden herkes, yavaşça tencereden çekilir ancak hoşafı var gücüyle kaşıklamaya devam eden Recep, bu gerginliğin farkında değildir. Öfkesini daha fazla zapt edemeyen Ahmet, nihayet, hoşaf tenceresini Recep'in kafasına geçirir.

Ahmet, gün boyu içinde kaynayan düşüncelerin, müdürün karşısında küçük düşmesinin ve bilhassa kırılan camın acısını bu şekilde çıkartır. “Hoşaf” hikâyesi, tek başına ailesinin geçimini sağlamaya çalışan yoksul bir işçinin gündelik sıkıntılarını ortaya koyması açısından çarpıcı bir eserdir.

“Piyango” (1949) hikâyesi, hayalperest ve haylaz bir çocuk olan İsmail'in, kurduğu piyango bileti hayaliyle ailesini nasıl işlettiğini konu alır. Yoksul ve günlük kazanıp günlük yaşayan bir ailenin çocuğu olan İsmail, sık sık okuldan kaçır, vaktini kâh kahvehanelerde bilardo salonlarında, kâh sokaklarda avare gezip hayal kurarak geçirir. Hayalleri de genellikle sokakta içi para dolu bir cüzdan ya da taşın altına gizlenmiş bir çıkın bulmakla alakalıdır. Bulduğu bu parayla yapacaklarını hayal eden İsmail, bazen de paraya kıyıp bir piyango bileti aldığıının ve büyük ikramiyenin bu bilete çıktığının hayalini kurar.

Okuldan kaçtığı günlerden birinde bütün gününü sokaklarda avare gezip, yine bu türden hayaller kurarak geçiren İsmail, akşam eve gelir; yemekten sonra köşedeki mindere uzanıp hayallerini kaldığı yerden devam ettirir:

“Gözlerini tavana dikti, dalıp gitti. Hep aynı şeyleri düşündüğünden neyi düşündüğünü bilemiyordu. Hayatını öylesine bir piyango biletime bağlamıştı ki... Bir masalı andıran tatlı rastlantıyı, belki yüzüncü defa düşünüyordu. İşte, bileti bir enayi arkadaşına satıyordu yine. Kiremitlerden sızmış yağmur sularının tavadaki izlerini bir şeye benzetiyor, ancak o zaman düşleri değişiyordu. [...] İşte tam bu sırada yardımına masalı yetişiyor; biletime elli bin lira çıkıveriyor. Ama ah, yazık, kendine değil. Çünkü bileti satmış...” (Kemal Bekir 2006: 27)

Köşe başındaki dükkânında nalıncılık yaparak günde ancak üç buçuk kuruş kazanan babasının ise tek hayali, dükkânını biraz daha genişletip büyütmeğten ibarettir. İsmail'in uzunca bir süredir boş boş tavana baktığını fark eden baba, sigarasını yakmak üzere gaz lambasını vermesi için oğluna seslenir fakat İsmail hayallerine o kadar gömülmüştür ki, evde olup biten hiçbir şeyin farkında değildir. Bir yandan babası bir yandan annesi seslenir, defalarca kez seslenildikten sonra İsmail, dalgın hâlde lambayı babasına uzatır. Oğlunun hâlini beğenmeyen, başına bir şey geldiğini düşünen anne endişelenir, ne düşündüğünü söylemesi için ikisi birden azarlayınca İsmail, “Ben para biriktirip bir bilet aldım. Piyango

bileti. Bugün çekilecekti... Dün işte bir arkadaşa sattımdı...” (Kemal Bekir 2006: 29) deyip, bilete elli bin liralık ikramiye çıktığını söyleyince, anne de baba da yürek çarpıntısıyla işin detayını öğrenmek ister. İsmail, o dakikadan sonra, gün boyu kurduğu hayalini, sanki gerçekten yaşanmış bir olay gibi bütün detaylarıyla anlatmaya başlar. Anneyle baba, bileti İsmail'in sattığı çocuktan nasıl geri alacaklarının planını yapmaya çalışırken İsmail, sanki gerçekten yaşanmış gibi söylediği ipe sapa gelmez hayallerle onları akıllarını kaçırmaya noktasına getirir. İsmail bir süre sonra, anlattıklarının yalan olduğunu itiraf edip gülmeye başladığında, aile buna da inanmak istemez. “Piyango” hikâyesi, ortada olmayan bir paranın derdine düşerek karalar bağlayan yoksul bir ailenin durumunu eğlenceli biçimde aktaran ironik bir eserdir.

“Altın” (1952) hikâyesi de yoksul bir ailenin ortada olmayan paranın derdine düşüp, gömü bularak zengin olma hayalini konu edinen ironik bir hikâyedir. Hikâyenin başkışisi Hamit Vurgun, Sait Efendi ile sohbeti esnasında ev sahibinin çok zengin bir adam olduğunu ve bütün parasını, mücevheratını bir yerlere gömerek sakladığını öğrendiği günün akşamında, gömünün, kiracısı olduğu kerpiç evin duvarlarında saklı olduğuna kanaat getirerek, yemekten sonra oğlu Mustafa'dan keseri getirmesini ister. Başta kocasının delirdiğini düşünen kadın da, adamın kendinden emin biçimde duvarları yumruklayıp çıkan sesi dinlediğini gördükçe gömü hikâyesine inanmaya başlar. O sırada Mustafa, keseri bulup babasına getirir. Hamit Vurgun, gömü olduğuna kanaat getirdiği duvara var gücüyle ilk darbeyi indirirken, evdeki herkes heyecanlıdır. Keser darbesiyle duvarda kocaman bir gedik açılır fakat içerisi boştur. Yoksul aile, hayal kırıklığı içinde duvardaki gediğe bakarken kapı çalar; gelen Sait Efendilerdir. Hamit Vurgun, önce kamufle edilmesi mümkün olmayan deliğe sonra yerde ders çalışan küçük oğlu Halil'e bakar; Sait Efendiler odaya girecekleri esnada Halil'i omuzlarından tutarak sarsmaya, “Ne yaptın burayı ulan?” diyerek tartaklamaya başlar.

Gömü hikâyesini anlattığı günün akşamında Sait Efendi'nin Hamit Vurgun'u ziyarete gelmesi ise hikâyedeki ironiyi daha da artırır. Zira Hamit Vurgun'un o akşam duvarların içinde gömü arayacağını tahmin eden Sait Efendi, belli ki gömü bulunduğu takdirde payını almayı planlamaktadır.

Aynı yıl yayımlanan “Bayrama Yakın” (1952) hikâyesi, bir ailenin yoksulluğunu gündelik bir hadise üzerinden ele alması bakımından oldukça çarpıcıdır. Baba eve geldiğinde anne, on yaşlarındaki oğlunu, akrabalarından Mehmet Amca'ya el öpmeye gitmeye ikna etmeye çalışmaktadır. Zira bayram yaklaşmıştır ve kıt kanaat geçinen ailenin çocuklarına bayramlık elbise alacak paraları yoktur. Mehmet Amca ise giyim mağazası işleten zengin bir akrabadır. Kadın oğlunu göndermekte kararlıdır, çünkü Mehmet Amca, geçen bayramda ziyaretine gidip elini öpen oğlana bir takım bayramlık elbise hediye etmiştir. Anne, uzun uzun dil döktükten sonra, nihayet çocuğu el öpmeye gitmeye ikna eder. Bir süre sonra çocuk süklüm püklüm eve döner, cebinden çıkardığı gümüş bir lirayı annesinin ayağının dibine atar. Hayal kırıklığı yaşayan anne bir yandan akrabasına söylenirken bir yandan da oğlunu teselli etmeye çalışır.

“Bayrama Yakın” hikâyesi yoksul ailelerin çaresizliğini ve hayal kırıklıklarını ele alması bakımından oldukça çarpıcıdır.

Yazarın 1952’de yayımlanan bir diğer hikâyesi “Mehmet Ağabey” ise zenginlerin yoksullara karşı ne kadar acımasız ve zorba olabildiğini göstermesi bakımından etkileyici bir eserdir. Kahraman bakış açısıyla anlatılan hikâyede anlatıcı kahramanın babası yorgun argın eve geldikten sonra, anlatıcıyı uzaktan akrabaları Mehmet’e beş lira borç para alması için gönderir. Anlatıcı, Mehmet Ağabey’i şu sözlerle tanıtır:

“Bu adam uzaktan akrabamızdı. Ama bize karşı elden de beterdi. Bütün girdimizle çıktımızla ilgilenir, her zaman bir şeye muhtaç olup kucağına düşelim, kulu kölesi olalım isterdi. Ağabeyim de ben de onun dükkânında çalıştık. İkimiz de gelişip serpildikçe, daha başka işler tutarız da eskisi gibi yanına pek sokulmayız diye, orta yerinden çatır çatır çatlıyordu. Üç beş kuruş parasına güvenir, herkese yukardan bakar, yüksek dağları ben yarattım, derdi.”
(Kemal Bekir 2006: 183)

Mehmet, yoksul kişiler kendisine muhtaç olduğunda, istediklerini verene kadar eziyet etmekten zevk alan bir zorbadır. Nitekim anlatıcının babası borç istemek için dükkâna gittiğinde, kasadaki bütün parayı şekerciye yolladığını, elinde nakit olmadığını söylemiştir ama baba, çekmecede para olduğunu göz ucuyla görmüştür. Mehmet, anlatıcıya da elinden geldiğince eziyet etmeye başlar. Söylediği sözlerle onu aşağılar, küçük düşürür ancak anlatıcı, ters bir şey söylerse beş lirayı alamayacağı endişesiyle, yapılan bütün zorbalıklara boyun eğer. Mehmet, gün boyu anlatıcıyı bir yandan aşağılayıp, öte yandan bütün ayak işlerini ona gördürdükten sonra “Al, şu da senin para.” deyip avucuna bir yığın bozuk para doldurur. Mehmet, bozukluklarla borç vermek suretiyle, kendisine muhtaç durumda olanları yine aşağılamıştır. Anlatıcı, Mehmet’in niyetinin farkında olmasına rağmen babasını zor duruma düşürmemek için yutkunarak bu harekete de boyun eğer. Ancak anlatıcı, öfkesini eve gelip, cebindeki bozuklukları babasının önüne fırlatmak suretiyle dışa vurur. Beş lira borç alabilmek için çocuğunun gün boyu maruz kaldığı eziyeti tahmin eden ve buna kendisinin sebep olduğunu bilen baba, boynu bükük, önündeki bozukluklara bakabilir.

“İki Kardeş” (1959) hikâyesi biri okumuş, parlak bir geleceğe emin adımlarla yürüyen, diğeri ise okumamış, fabrikalarda, pazarlarda bütün gün vakit geçirmesine karşılık günde beş lira bile kazanamayan iki kardeşin diyalogunu konu alır. Küçük kardeş Hüsnü, seneye üniversiteden mezun olduktan sonra en az yüz yetmiş lira maaşla bir devlet dairesinde memurluğa geçebilecektir. Ancak onun gözü daha yükseklerde: Bir aile şirketi kurup ağabeyine de burada iyi bir gelecek temin edebilme hayalini kurmaktadır. Ağabey Hasan ise kardeşinin bu hayallerine burun kıvrarak günlük kazanabildiği üç beş kuruşu evli bir kadınla çarçur etmektedir. Buna karşılık Hüsnü’nün tahsilini kısıksandığı, onu çekemediği her lafın arasında “sen okumuş adamsın, biz cahiliz.” demesinden bellidir. Hüsnü’nün bütün umut vadeden sözlerini alaya alan Hasan, nihayetinde biraz dolaşp sonra eve dönmeyi teklif eden kardeşini reddeder. Hüsnü, ağabeyinin evli sevgilisiyle buluşacağını anlar; söylediği hiçbir şeyin ağabeyi tarafından ciddiye alınmadığını görerek, parktan yalnız ayrılır.

Türkiye’de yoksulluğun en temel sebeplerinden biri hiç şüphesiz ki işsizlik problemidir. Özellikle Kemal Bekir’in hikâyelerini kaleme aldığı dönemde bu meselenin boyutları çok daha farklıdır. Zira 1960’lı ve 1970’li yıllarda henüz işsizlik sigortası kavramının mevcut olmayışı, yoksulluğun hem bireysel hem ailevi hem de toplumsal düzlemde etkisini artırmaktadır. Bu doğrultuda işsizlik meselesi düşük gelir, yoksulluk, çalıştığı hâlde asgarî gelirden bile düşük ücretler alan insanların varlığı vb. pek çok problemi de beraberinde getirir (Yaşa 1980: 674). “İşsiz” (1970) hikâyesi, işsizlik probleminin toplumun temelini teşkil eden aile kurumunda yarattığı tahribatı göstermesi bakımından çarpıcıdır. Hikâyenin başkişisi Murat, aylardan beridir iş aramakta fakat bir türlü bulamamaktadır. Murat’ın beş altı yaşlarında bir oğlu vardır, karısı ise bir çocuğa daha hamile olduğunu yeni öğrenmiştir. Murat, eve gelir gelmez, kapının önünde oynayan oğlu Mehmet’in eline bir mendil vererek yerden izmarit toplaması için çarşıya gönderir; zira cebinde sigara alacak parası yoktur. Bunu bir oyun sayan çocuk, gözleri neşe ile gülerek çıplak ayak sokağa koşar. Bir süre oğlunun ardından düşünceli gözlerle bakan Murat, odaya girdiğinde karısı bir tas suyu iştahla içmektedir. Başta ne olduğunu anlamayan Murat, karısının önünde açık duran kinin kutusunu görünce irkilir:

“‘Kız, n’apıyorsun?’

Kadın soluk yüzünü, donuk bakışlarını adama çevirdi. Dudaklarının kıyısı ıslaktı. Karnını yumrukladı sanki:

“‘Bi tane daha.’ Dedi. ‘Bu biri bile çok geliyor. Kendi karnımızı doyuramazken...’

Murat emekleyerek karısının yanına sokuldu:

‘Kız, kaç tane yuttun?’ diye kutuyu aldı. ‘Zehirleyecen kendini kız, benzin kül gibi.’

Kadının gözleri parladı:

‘Dediydim sana.’ dedi. ‘Tutamadın kendini. Koskoca herifsin. Bunu da mı ben düşünüyüm? Biri çok geliyor zati. Besle bakalım bunu da. Kendimiz açlıktan ölüyoruz...’” (Kemal Bekir 2006: 225)

Bütün gün beş on kuruşun peşinde koşup eve gelen Murat’ın yorgunluğu, karısının hamile olduğunu öğrendikten sonra daha da artar, karısının söylediklerine hak verir, kendisini daha da çaresiz hisseder. Hâlâ söylenmeye devam eden karısını teskine çalışır: “Belki de daha eyi. Allah verir de kısmetini yollamaz mı hiç? Dur bakalım, yedi sekiz ay var onun gelmesine. O zamana kadar bir iş tutarız elbet.” (Kemal Bekir 2006: 225)

Bir süre sonra Mehmet, cepleri sigara izmaritleriyle dolu olarak, babasının verdiği görevi hakkıyla yapmanın gururuyla eve gelir. Bu kadar çok izmariti nereden bulduğunu soran babasına “camlı kahveden” cevabını veren Mehmet, orada öğretmenini de gördüğünü söyler. Kadın, çocuğu rezil ettiğini söyleyerek Murat’a söylenmeye devam ederken, Mehmet karnının acıktığını söyleyince karı koca pek çok anlamı ihtiva edecek biçimde bakışmaya başlarlar. Zira evde yiyecek hiçbir şey yoktur.

Kemal Bekir, toplumun alt tabakasından çeşitli ailelerin yoksulluğunu merkeze aldığı hikâyeleri ile toplumun alt kesimindeki yoksul insanların gündelik hayatlarını ve onların gündelik dertlerini gözler önüne serer. Hikâyelerini net bir sonuca bağlamadan bitirmesi, hikâyede ortaya koyduğu meseleye dair herhangi bir çözüm önerisinde bulunmayışı, okuru mesele üzerine düşünmeye sevk eder.

2.2. Yoksulluk ve Sosyal İlişkiler

Maddiyat, aile ilişkileri gibi sosyal ilişkileri de doğrudan etkileyen ve şekillendiren bir meseledir. Komşuluk ilişkileri, iş arkadaşlıkları, esnaf-müşteri ilişkileri hep paranın gücü doğrultusunda şekillenir. Kemal Bekir'in pek çok hikâyesi yoksulluğun sosyal ilişkiler üzerinde nasıl büyük bir etkisi olduğunu ortaya koyan örneklerle doludur.

Bunlardan ilki 1947'de yayımlanan “Kibrit Kutusu” adlı hikâyedir. Kahraman anlatıcı ağzından anlatılan hikâyede üç arkadaş, soğuk bir kış gecesi, sinemadan çıkmış; evlerine doğru yürümektedirler. Üçü de ailelerinden uzak, büyük bir şehirde küçük birer memurdurlar ve ev arkadaşındırlar. Soğuktan korunmak için birbirlerine sokulmuş yürürlerken, karşıda arada sırada uğradıkları tatlıcının açık olduğunu görünce, arkadaşlardan biri anlatıcıya “Sen ısmarlayacaktın bugün.” der. Cebinde çok az parası olan anlatıcı, arkadaşlarına birer tatlı ısmarladığı takdirde ayın sonunu nasıl getireceğinin hesabını yaptıktan sonra “Vallahi bugün züğürdüm.” der. Arkadaşları ısrar edince onlara da bir şey diyemez. Tatlıcıya yaklaştıkları esnada yerde boş bir kibrit kutusu gören anlatıcı, kutuya bir tekme vurur, arkadaşları da bu oyuna katılınca bir de bakar ki tatlıcıyı çoktan geçmişler. Bu kurnazlığına içten içe gülen anlatıcı, bir süre sonra, arkadaşlarına yaptığı kurnazlığı açıklar. Anlatıcının içi huzursuz olmuştur, zira yoksulluk yüzünden böyle basit bir numara yaparak para harcamaktan kurtulmak zorunda kalması bir yandan da gücüne gitmektedir.

Ahmet Makal, 1946-1963 yılları arasında Türkiye'deki çalışma ilişkileri üzerine yaptığı geniş kapsamlı çalışmada, memur aylıklarının 1938-1947 ve 1947-1960 dönemlerinde fiyat artışları karşısında satın alma gücünü koruyamadığını ortaya koyar (2002: 473). Bu doğrultuda, “Kibrit Kutusu” hikâyesi, yoksulluğun gündelik arkadaşlık ilişkileri üzerinde bile ne kadar etkili olduğunu ortaya koyan gerçeğe bir hikâyedir.

“Fatma Hanım'ın Erik Ağacı” (1948) hikâyesi, cimri ev sahibi ile yoksul kiracısı arasındaki ilişkiyi merkeze alır. Fatma Hanım'ın, her katı ikişer odalı evinin arkasında oldukça büyük bir bahçesi vardır. Bu bahçenin bitişiğinde yine kendisine ait büyük bir bahçenin en dibindeki tek odalı küçücük evinde ise iki çocuklu yoksul ve dul bir kadın olan Zehra Hanım kiracıdır. Fatma Hanım'ın bahçesinde ağaç yoktur ama kiraya verdiği evin bahçesinde kocaman bir çitlembik ağacı, birkaç verimsiz nar ağacı ile bir de erik ağacı vardır. Fatma Hanım, evini Zehra Hanım'a kiraya verirken, ağaçlar ne verirse kendinin olacağını daha en başta açık açık söylemiştir. Mevsimi gelip, erikler olgunlaştığında Zehra Hanım'ın çocukları bu eriklerden koparıp yediklerinde anneleri Fatma Hanım'ın çenesinden korunmak için, “Ellemeyin yavrularım, ne yapacaksınız elin malını?” diyerek onları zapt etmeye çalışır.

Komşular bir pazar günü topluca pikniğe gitmek için plan yaparlar, tanıdıklardan biri Zehra Hanımı da pikniğe davet eder; ancak Zehra Hanım yiyecek bir şey hazırlayacak parası olmadığı için kararsız kalır. Arkadaşının yoğun ısrarları sonucu, çocukları evde bırakıp pikniğe gitmeye karar verir. Fatma Hanım, pikniğe giderken kiracısının çocuklarını evde bırakacağını öğrenince, gün boyu çocukların erikleri yiyip bitireceğinden endişelenerek huzursuzlanır. Akşam bir yandan piknik için hazırlık yapar, bir yandan da bu duruma bir çare düşünür. Nihayet aklına bir fikir gelir, bir çatala iki tane köfte batırıp, kiracısını ziyaret eder. Çocuklardan nefret etmesine rağmen onlara yalandan sevgi gösterdikten sonra konuşmaya başlar:

“Allah korusun... Ayol, duydun mu? Sahi nereden duyacaksın? Öyle ya! Ben teyzeminkilere gittimdi. Kahramanlara. Onlarda duydum. Bir kadın geldi, yandı, yakıldı... Bir oğlu varmış, na, şuncağız kadar, on yaşlarında. Ben de gördüm, şeker gibi bir çocuk... Bir herif ırzına mı geçmek istemiş, ne etmiş! Söylemesi ayıp. Allah bizimkileri korusun. Aman Zehra ’num, aman dünya değişti artık. Çocukları filân yalnız bırakmaya gelmiyor... Ya, işte, o kadın yanıp yakılıyordu. Şunları gördüm de aklıma geldi.” (Kemal Bekir 2006: 39)

Zehra Hanım, bu sözleri duyunca kadının ziyaretinin esas sebebini anlar ama bir şey diyemez. Fatma Hanım’ı uğurladıktan sonra bir yandan kendi kendine söylenirken, çaresiz, çocukları da pikniğe götürmeye karar verir. “Fatma Hanım’ın Erik Ağacı” hikâyesi yoksulların zengin mal sahipleri tarafından nasıl ezildiğini, buna karşılık ezilen tarafın kendisini ezene karşı sesini çıkartmaktan nasıl aciz bir durumda olduğunu sıradan bir olay üzerinden gözler önüne serer.

Yine aynı yıl yayımlanan “Berberin Düşündükleri” (1948) hikâyesi yıllar boyu yerinde sayan yoksul bir mahalle berberinin, emekli olduktan sonra ticarete atılıp yükselen bir müşterisinin hayatına gıpta edişini konu alır. Muhittin Bey, berber dükkânının tam karşısına iki katlı yeni bir ev yaptırmaktadır. Berber, dükkânın kapısında ağzı açık, bir yandan Muhittin Bey’in inşaatın etrafında koşturup durmasını seyretmekte, bir yandan yıllar önce Muhittin Bey’in tıraş olmak için dükkâna geldiği bir gün, ticaret planlarını kendisine anlatışını hayal etmektedir. Berber, dükkâna gelen bir müşterinin kendisine seslenmesiyle kendine gelir, neden bu kadar dalgın olduğunu soran müşteriye “Adam olmayacağız. Kaç senedir şu dükkândayım, bir köşeye beş on kuruş koyamadım.” (Kemal Bekir 2006: 80) diye hayıflanır.

“Vergi” (1950) adlı hikâye de vergi borcu dolayısıyla zor durumda kalan bir berberin çaresizliğini konu edinir. Berber Rıza Efendi’nin dükkânına üç senelik vergi borcunu ödemediğini ve bir hafta içinde elli altı lirayı yatırması gerektiğini bildiren bir evrak gelmiştir. Berber, gelen kâğıdı müşterilerine göstererek hayıflanmaktadır: *“Yok. Ne geçen sene, ne evvelki sene istemediler. Gelseler isteselerdi!”* (Kemal Bekir 2006: 243)

Rıza Efendi, müşterilerden birinin tavsiyesi üzerine soluğu derhal maliye şubesinde alır. Vergi dairesindeki memura, yoksul bir esnaf olduğundan, başını Kur’an’dan kaldırmadığından bahsederek yardım etmesini ister. Memur, yapılacak bir şey olmadığını, belirtilen meblağın yatırılması gerektiğini söyleyerek Rıza Efendi’yi başından savar. Boynu bükük bir şekilde dükkâna geri dönen Rıza Efendi, hem kalfaların hem de yeni gelen

müşterilerin aldırılmamasına rağmen söylenmeye devam eder: “Ne yapayım ben şimdi?.. Nereden bulayım altmış lira... Geçen gün aldım kasaptan yirmi lira, ödeyinceye kadar burnumdan geldi. Fukaralık. Utanıyorum vallahi. Çarşıda şu yamalı pantolonla gezmekten utanıyorum vallahi, oğlum.” (Kemal Bekir 2006: 249)

Toplumsal sınıflar genellikle kendilerine uygun bir sosyal çevre yaratarak toplu hâlde bir yaşama kültürü geliştirirler. İlk kez Oscar Lewis tarafından literatüre kazandırılan “yoksulluk kültürü” terimi, büyük kent merkezlerindeki en yoksul köylülerle en yoksul işçilerin hayat tarzlarını ifade eder. Zira belli bir sosyal çevrede yaşama, o çevreyi oluşturan bireylerde ortak bir dünya görüşü ve yaşantı biçimleri meydana getirir (Türkdoğan 1977: 17-18). “Bakkal Topal Mustafa” (1952) hikâyesi de yoksul bir mahallenin çocukları ile mahalle bakkalı arasındaki ilişkileri merkeze alarak, gündelik hayattan çeşitli insan manzaraları aktaran bir eser olması bakımından dikkat çeker. Hikâye, bir kenar mahallede, insanların gündelik yaşayışını, sosyal ilişkilerini, geçimlerini nasıl sağladıklarını hikâyenin arka planında gerçekçi bir biçimde ortaya koyması bakımından çarpıcı veriler sunmaktadır. Fuat, Hulûsi, Hüsnü, Hüseyin ve İsmail yaşları sekiz ile on beş arasında değişen beş arkadaşdır. Yazar, bu beş arkadaşın yoksulluğunu ve gündelik hayatını şu cümlelerle tasvir eder:

“İnsanlar vardır, beyaz elbiseli, beyaz pabuçlu, beyaz fötr şapkalı. İnsanlar vardır renk renk elbiseli... Bisikletlere binerler, gece piyasalar yaparlar, plajlara giderler. Onlar bu temiz elbiselerin içinde elbette terlemek istemezler. Fakat bizim çocuklarımız gibi öyle insanlar vardır ki, sabahleyin evlerinden yalınayak fırlarlar, bir daha evlerine ne zaman döndükleri belli değildir. Onlar yangınlıklarda otların arasında boğuşurlar, sokak satıcılarının küfelerinden öteberi aşırırlar. Birbirleriyle şaka yapıyormuş gibi yerlere düşerek gelip geçen kızların eteklerinin altından bakarlar ve ekseriya bunu yapmak büyük bir maharet sayıldığından daha çok fiyakaya yer verirler, gördüklerinin hafızalarında izi bile kalmaz. Fakat onlar yalanlarla kendilerini överler. Toprakları taştan yağdan, kömürden kirlenmiş buruk kokulu semtlere, istasyon taraflarına giderler, orada deniz vardır, bir yerde meyan kökleri yığılıdır.” (Kemal Bekir 2006: 251)

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, bu çocuklar son derece yoksuldurlar ve günün koşulları onlara hangi imkânları sunarsa onlarla yetinerek hayatlarını sürdürürler. Yoksul semtteki ailelerin kızları da anneleriyle birlikte tütüne gider. Küçük yaşta çalışmaya başladıkları için erkekler tarafından namussuzlukla, fahişlikle yaftalanmışlardır. Oysa kimse bu kızları namussuzlukla yaftalarken, çalışmanın bu zavallı kızlar için yoksulluğun zorunlu neticesi olduğunu; çalışmazlarsa aç kalacaklarını hesap etmez.

Fuat, Topal Mustafa’nın dükkânının üstünde tek odalı evde kirada yaşayan, gündüzleri uyuyup akşam trene binip, bekçilik yaptığı uzak semte doğru yola koyulan dayısıyla birlikte yaşar. Bir gün sabahtan akşama kadar boş boş gezinmekten canı sıkılan Fuat, eve girdikten sonra, merdivenin yanında, bakkal dükkânına açılan ve hep arkasından çivilenmiş, kapalı duran kapıyı zorlar. Kapının üst tarafı çivilerden kurtulup aralanınca Fuat, büyük bir hazine bulmuşçasına sevinir. Hırsızlıkta maharetli arkadaşı Hulûsi’yi eve çağırıp, bu sırrı paylaşınca, diğer iki arkadaşına da haber vererek dükkândan bir şeyler aşırımaaya karar verirler.

Nitekim dükkândaki şekerlerle çikolatalarla ceplerini doldurduktan sonra başka neler alabileceklerini araştırırken, Topal Mustafa'nın soğan çuvalının içine gizlediği tomar tomar paraları keşfedince, Topal Mustafa'nın fark etmeyeceği miktarda parayı da çalarlar. O günden sonra haftada birkaç kez, dükkân kapandıktan sonra bu şekilde hırsızlık yapmayı alışkanlık hâline getirirler, çaldıkları paralarla da günlerini gün etmeye başlarlar:

“O gün çocuklar gezdiler, bol bol yediler, tatlıcılara girdiler, her biri iki üç, hatta beş tane aşure yedi, üstüne baklava bile yiyen oldu. En iyi sigaralardan aldılar, bol bol içtiler. Fuat'la Hulûsi birkaç bardak şarap içti. Ötekiler pek cesaret edemediler.” (Kemal Bekir 2006: 259)

Çok saf bir insan olan Topal Mustafa, dükkânda zaman zaman bazı şeylerin eksildiğini fark etse de birisinin hırsızlık için dükkâna girmiş olabileceğini düşünmez. Zira o, yaşaması için ihtiyaç duyduğu paranın fazlasıyla fakirlere yardım eder, parayı elden çıkarır. Bu doğrultuda, yaptığı birikimlerle kendine daha iyi hayat koşulları sağlamak gibi bir derdi yoktur. Ancak Topal Mustafa, bir süre sonra bir hırsızın varlığından şüphe duymaya başlar; bir akşam dükkânı kapattıktan sonra tezgâhın altına saklanıp bekler. Hırsız dış kapıdan beklerken içerideki çivili kapıdan girildiğini, hem de girenlerin çok sevdiği beş arkadaş olduğunu gören Topal Mustafa büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Ertesi gün tuttuğu arabaya dükkândaki bütün eşyayı yükleyip mahalleyi terk eder.

“Ortak Bilet” (1970) adlı hikâyeye ise yoksul ve ihtiyar iki arkadaşın, aldıkları ortak piyango bileti dolayısıyla karşılıklı yaşadıkları huzursuzluğu ve birbirlerine duydukları güvensizliği konu edinir. Evinin önüne kurduğu tezgâhta eskicilik yapan Recep, akşamüzeri toparlanırken, vaktini aylıklık ve tembellikle geçiren arkadaşı Arif çıkarılır. Birbirlerini pek çekemedikleri, içteli diyaloglarından anlaşılan iki arkadaş, havadan sudan sohbete başlarlar, çocuklarının durumlarını konuştuktan sonra Arif'in çıkarttığı tabakadan sigara alıp yakarlar. Recep, sigarasından bir iki nefes çektikten sonra, *“Eee, hadi bakalım. Yarın çekiliyor. Bir vurursa gayri bizim bilete...”* (Kemal Bekir 2006: 52) deyince Arif, *“Kaçtı bizim biletin numarası hele? Yanındaysa bakayım bi...”* der. Recep, arkadaşının kendisine duyduğu güvensizliğe bozulur, öfkeli hareketlerle ceketinin cebinden çıkardığı cüzdandan bileti çekip Arif'e uzatır. Arif, cebinden çıkardığı eski bir deftere kalemiyle bilet numarasını kaydetmeye başlar. Arkadaşının bu güvensizliğine çok bozulan Recep, yemin vererek bileti Arif'e vermek ister. Piyango bileti, içinden Recep'in teklifine sevinen ama istemezmiş gibi görünen Arif'in elinde kalır. Arkadaşının kırgın davranışları karşısında bir süre ne yapacağını bilemeden bekleyen Arif, nihayetinde ayaklarını sürüye sürüye gider. Arkadaşının yürüyüşündeki tavır kendisine çok kasıtlı görünen Recep, bileti kaptırdığına pişman, Arif'in arkasından bakakalır.

Kemal Bekir'in hikâyelerini kaleme aldığı dönemin ekonomik ve toplumsal arka planı, yazarı gündelik hayatlardan sıradan kesitler sunmak suretiyle yoksulların sosyal ilişkilerinin çeşitli cephelerden yansıma ihtiyacı duymasına sebebiyet verir. Yoksul esnafın hayatta kalma mücadelesi, dul kiracının, ev sahibini ürkütmemek için her türlü olumsuzluğa boyun eğmesi, piyangodan çıkacak paranın hayaliyle insanların birbirine darılması, bu gündelik hayatın Kemal Bekir'in kaleminden satırlara yansıyan cephelerini teşkil eder.

3. SONUÇ

İnsanlık tarihinin en kadim meselelerinden biri olan yoksulluk, yüzyıllar boyunca edebiyatta da en çok ele alınan meselelerden biri olmuştur. Tanzimat'tan günümüze Türk edebiyatında da yoksulluk, en çok işlenen meselelerden biri olarak ön plana çıkar. Cumhuriyet'in ilanından itibaren toplumda yaşanan bütün gelişmeleri edebî eserlerden takip etmek mümkündür. Kemal Bekir de Türkiye'de yaşanan siyasal, toplumsal, ekonomik bütün meseleleri yakından takip etmiş, gözlemlerini hikâyelerine gerçekçi bir biçimde yansıtmayı başarmış bir yazardır.

Kemal Bekir'in hikâye külliyyatında, yoksul insanların hayatlarını merkeze aldığı toplam sekiz adet hikâye tespit edilmiştir. Yukarıda konularına göre iki alt başlık halinde incelenen hikâyeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuçlar maddeler halinde şöyle ifade edilebilir:

- a. İlk hikâyesi 1947 yılında yayımlanan ve hikâye yazarlığını 2000'li yıllara kadar sürdüren Kemal Bekir'in hikâye türündeki bütün eserleri 2006 yılında *Bütün Öyküler* başlığı altında toplanarak yayımlanmıştır. Bu kitapta, yazarın toplam elli beş hikâyesi yer alır.
- b. Hikâyelerin sonunda yayımlandığı veya kaleme alındığı yılların belirtilmesi, Kemal Bekir'in hikâyelerini kronolojik olarak sıralamayı da kolaylaştırır. Kronolojik bir sıra ile takip ederek okunduğunda, bu hikâyelerin arka planını, yazıldığı yılların toplumsal, siyasi ve ekonomik koşulların oluşturduğu açık biçimde görülür. Bilhassa yoksulluk meselesini merkeze alan hikâyelerin, yazarın hikâye külliyyatı içerisinde geniş bir yer tutması dikkat çekicidir. Zira yazarın elli beş hikâyesinin on üçünde işlenen yoksulluk konusu, yazarın hikâye külliyyatının % 24'ünü oluşturur. Bu oran, yazarın yoksul insanların hayatı ve problemleri üzerinde önemle durduğunun açık bir göstergesidir.
- c. Kemal Bekir'in hikâyelerinin yayımlanma yılları göz önünde bulundurulduğunda, bilhassa 1947-1952 yılları arasında yoğunluk olduğu görülür. Yazarın yoksulluk konusu üzerinde özellikle durduğu hikâyelerinin de yine bu yıllara tekabül ettiği dikkat çeker. Bu durumu daha görünür kılmak için, hikâyelerin yayımlandığı yıllara göre dökümü bir tablo halinde verildiğinde, bu dağılım daha net biçimde anlaşılır:

Tablo 1. Kemal Bekir'in Hikâyelerinin Yayım Yıllarına Göre Dağılımı

Yayım Yılı	Yayımlanan Hikâye Adedi	Yoksulluk Konulu Hikâye Adedi
1947	5	2
1948	9	2
1949	5	1
1950	4	1

1952	8	4
1954	2	-
1955	1	-
1957	2	-
1959	4	1
1960	2	-
1962	1	-
1970	3	2
1971	1	-
1977	1	-
1979	2	-
1981	1	-
1984	1	-
1997	1	-
2003	2	-
TOPLAM	55	13

ç. Çalışmada incelenen hikâyelerde mekân genellikle şehirlerdir. Bu doğrultuda Kemal Bekir, şehirdeki yoksulluğu gözlemlemiş ve gözlemlerini hikâyelerine yansıtmış bir yazardır. Şehirlerdeki bu yoksulluğun nedeninin 1950'li yıllardan itibaren hız kazanan köyden kente göçler olduğu da hikâyelerin yayım tarihi ile kahramanların gündelik yaşantısının izleri kıyaslandığında ortaya çıkar.

d. Yoksulluğun, bireyden başlayarak toplumun çekirdeğini teşkil eden aile kurumunun ve buradan da toplumun sosyal ilişkilerini etkileyen mühim bir mesele olduğu Kemal Bekir'in yoksulluk konulu hikâyelerinde gözlenebilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı yazar tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Reşat, Ö. Şükrü Yusufoglu (2012). “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 76-117.
- Aktan, Coşkun Can, İstiklal Yaşar Vural (2002). “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ed. Coşkun Can Aktan. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Alyemiş, Huriye (2018). *1923-1960 Yılları Arasında Türk Romanında Yoksulluk*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Balkanlı, Ali Osman (2002). *Türkiye’de Ekonomik Gelişme ve Kriz*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Boratav, Korkut (2015). *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2009*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Coşkun, M. Nejat (2005). “Türkiye’de Yoksulluk: Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluğun Profili”. *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi*. Ed. Haluk Erhat. Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, s. 181-198.
- Çamkara Erginer, Ayşe (2023). “Kemal Bekir’in *Yabancılar* Romanına Metin Merkezli Bir Bakış”. *Journal of History School*, 66, s. 2434-2456.
- Ergeç, Zehra (2020). “Kemal Bekir Özmanav”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kemal-bekir-ozmanav> (Erişim Tarihi: 20.09.2024)
- Kartal, Nazım, Yılmaz Demirhan. (2014). “Türkiye’de Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri ve Çözüm Önerileri Üzerine”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(2), s. 135-154.
- Kemal Bekir (2006). *Bütün Öyküler*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Makal, Ahmet (2002). *Türkiye’de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Marshall, Gordon (2003). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan (1977). *Yoksulluk Kültürü*. İstanbul: Dede Korkut Yayınları.
- Yaşa, Memduh (Ed.). (1980). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Akbank Kültür Yayınları.